

IKROM OTAMUROD SHE'RIYATIDA POETIK TASVIR

Oxbutayeva Dildora Zoirovna

Alisher Navoiy nomidagi

Toshkent davlat O'zbek tili va adabiyoti universiteti

1-bosqich doktoranti

O'zbek adabiyoti XX asr oxiri va XXI asr boshlarida yangi badiiy izlanishlar, poetik ifodaning yangicha uslublar bilan boyitilishi jarayoniga guvoh bo'ldi. Ana shunday badiiy izlanishlar va poetik tafakkur yuksalishida o'zining o'tkir nigohi, tasviriy vositalarni mahorat bilan qo'llashi orqali adabiyotimizda o'ziga xos o'rin egallagan shoirlardan biri – Ikrom Otamuroddir. Uning she'riyati zamonaviy o'zbek poeziyasining yorqin namunasi.

Ushbu maqolada shoirning poetik tasvir vositalaridan foydalanish usullari, obraz yaratish mahorati, badiiy-estetik tafakkuri hamda uslubiy yondashuvlari tahlil qilinadi.

Ikrom Otamurod (1960 y.) o'zbek she'riyatida mustahkam ijodiy pozitsiyaga ega shoirlardan biridir. U turli davriy nashrlarda, adabiy to'plamlarda e'lon qilingan she'rlari, ayniqsa falsafiy, hayotiy mushohadalari bilan ko'pchilik e'tiborini qozongan. Shoirning she'riy to'plamlari "Ko'zda yosh – yurakda tosh", "Sukunat – sado", "Qoraqalpoq bog'lari", "Sadoqat", "So'zning ruhi" kabi nomlar bilan atalib, undagi she'rlar zamonaviy o'zbek she'riyatining talqin doirasini kengaytirib kelmoqda.

Ikrom Otamurod she'riyatida asosan inson va tabiat, ona yurti, muhabbat, hayot ma'nosi kabi mavzular qamrab olingan. Shoir har bir mavzuni badiiy-estetik tafakkur doirasida tasvirlashga intiladi. Bu esa uning poetik tasvir vositalaridan foydalanishdagi o'ziga xosligini namoyon etadi.

Poetik tasvir – bu badiiy adabiyotning asosiy vositalaridan biri bo'lib, obraz, metafora, epitet, taqqoslash, tashbih va boshqa badiiy vositalar yordamida ifodalanadi. She'riyatda poetik tasvir shoirning ichki holatini, fikrini, kechinmalarini estetik shaklda ifodalashga xizmat qiladi.

O'zbek she'riyatida Alisher Navoiydan tortib, Abdulla Oripov, Rauf Parfi, Erkin Vohidov kabi buyuk shoirlar asarlarida poetik tasvir eng muhim vositalardan biri sifatida qo'llanilgan. Ikrom Otamurod ham ana shu an'analarni zamonaviy ruhda davom ettirib, poetik tasvir orqali hayotga, insoniy qadriyatlarga o'z nigohini bildiradi.

Ikrom Otamurod she'riyatida eng ko'p uchraydigan usullardan biri – obrazlilikdir. U ko'p hollarda timsol (simvol) vositasida fikrini bildiradi.

“Ko'nglimda ohangdor qushlar sayraydi,

Yuragim to'lgan dardli shamollarga.”

Bu misralarda shoir ko'ngildagi tuyg'ularni “ohangdor qushlar” timsoli orqali, yurakdagi iztirobni esa “dardli shamol” orqali poetik tasvir qilmoqda. Bu obrazlar –

nafaqat estetik, balki ichki ruhiy holatni ifodalovchi vositadir.

Shoirning ko‘plab she‘rlarida qush, shamol, soyalar, tuman, oy, yulduz kabi obrazlar ko‘p uchraydi. Bu obrazlar bevosita tabiiy manzaralarni ifodalash bilan birga, inson ruhiyatining ramziy ko‘rinishiga ham aylanadi.

Ikrom Otamurod she‘riyatining o‘ziga xos jihati – undagi tovush va ranglar uyg‘unligi orqali tasvirga chuqur ma‘no yuklanishidir.

“Ko‘zlarimda moviy so‘zlar jimjimador,
Tunu kun yuragim ohangda – g‘amgin tor.”

Bu misralarda “moviy so‘zlar” rang vositasida, “g‘amgin tor” esa tovush elementi orqali obraz yaratilmoqda. Bu esa she‘riy matnni faqat ko‘rish yoki eshitish emas, balki his qilish darajasiga olib chiqadi.

Ranglar – ko‘ngil holatining belgisi sifatida: oq – poklik, qora – g‘am, moviy – orzular, yashil – umid, qizil – ehtiros, sariq – ayriliqni bildiruvchi poetik signallardir. Shoir bu ranglarni badiiy kontekstda mohirlik bilan joylashtiradi.

Ikrom Otamurod metaforalardan faol foydalanadi. Uning metaforalari abstraktlikdan ko‘ra ma‘naviy-terbiyaviy, ruhiy anglanishlar bilan bog‘liq.

“So‘z – yurakdan chiqqan ko‘z yosh,
Qog‘ozda aks etgan dard.”

Bu yerda “so‘z” metaforasi orqali u yurakdagi iztirobni ko‘z yosh timsolida berib, dardni qog‘ozda jamlaydi. Bu metafora o‘quvchini she‘riyat va yurak orasidagi bog‘liqlikni his qilishga chorlaydi.

Tashbihlar esa asosan ikki xil: an‘anaviy va innovatsion. Ikrom Otamurodning ko‘pgina tashbihlari innovatsion xarakterga ega.

“Hayot – ko‘z ilg‘amas, mo‘rt oynadek siniq.”

Bu tashbih orqali hayotning beqarorligi, insonning ehtiyotkorligi kerakligi poetik tarzda anglatiladi.

Ikrom Otamurod she‘riyatining yana bir muhim jihati – lirizmdir. Lirizm – bu shoirning ichki dunyosini, kechinmalarini, quvonch va iztiroblarini o‘quvchi bilan bevosita ulashishidir. Shoir she‘rlarida lirik qahramon roliga o‘zi namoyon bo‘ladi.

“Men kechani sevaman – unda jimjitlik,
Yuragimga o‘xshagan sukunat bor.”

Bu misrada kechaning sukunati – lirik qahramonning yurak holati bilan uyg‘unlashgan. Bu uyg‘unlik esa she‘rga ruhiy chuqurlik baxsh etadi.

Ikrom Otamurod she‘rlarida falsafiy tafakkur kuchli. U ko‘pincha hayot, o‘lim, mavjudlik, vaqt, inson va tabiat munosabati haqida mushohadalar yuritadi.

“Vaqt – bu soyadek jim o‘tayotgan narsa,
Ammo har soniyam yurakdan o‘tadi.”

Bu misrada vaqtning ko‘rinmasligi, ammo yurakka ta‘sir qilishi poetik tasvirda berilgan. Bu – vaqtning metafizik talqini hisoblanadi.

Ba'zi she'rlarida esa tasavvufiy ruhi seziladi. Xudoga, ilohiy muhabbatga, ma'naviy yuksalishga intilish ko'rinadi.

Ikrom Otamurod she'riyatida tabiat manzaralari shunchaki fon emas, balki voqealar, hissiyotlar rivojiga xizmat qiluvchi poetik vositadir.

“Oltin barglar tushar yelkangga, kuzda –
Ayriliq sadosi chalingandek bo'lur.”

Bu misrada kuz – ayriliq timsoli, barg – o'tkinchi tuyg'u, shamol – xotira sifatida tasvirlanmoqda.

Tabiat orqali inson kechinmalari, yurakdagi dard va umidlar ifodalanadi. Bu esa poetik tasvirning keng ko'lamli ishlatilishiga ishora.

Ikrom Otamurodning poetik tasvirda foydalanadigan uslublar quyidagicha tavsiflanadi:

- Minimalizm: qisqa, lo'nda, lekin chuqur mazmunga ega ifodalar;
- Simvolizm: har bir tabiat hodisasi, obraz muayyan ma'no ifodalaydi;
- Falsafiy lirizm: she'rlar mushohadaga undaydi;
- Orzular va xotiralar uyg'unligi: o'tmish va hozirgi vaqt poetik mushtarakda tasvirlanadi;
- O'zbek xalq she'riy an'analari va zamonaviy ifoda vositalari sintezi.¹

Xulosa qilib aytganda, Ikrom Otamurod she'riyati o'zbek adabiyotining bugungi bosqichida o'ziga xos uslub va yondashuvga ega badiiy hodisa sifatida e'tirof etiladi. Uning poetik tasvirlari – hayotga, inson ruhiyatiga, borliqqa bo'lgan teran nigoh, badiiy ifoda va estetik zavq uyg'unligidir. Shoir poetik obrazlar, metafora va timsollar, tovush va ranglar orqali o'quvchining qalbiga yo'l topadi, uni o'ylantiradi, ruhlantiradi. Bu esa shoir ijodining zamonlar osha dolzarb va yuksak badiiy qiymatga ega bo'lishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Umurov H. Adabiyot nazariyasi. Toshkent: Sharq. 2002;
2. Qur'onov D. Adabiyotshunoslikka kirish. Toshkent: Xalq merosi, 2004;
3. Qur'onov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. Toshkent: Akademnashr, 2018.
4. Ikrom Otamurod. Suk ut sadosi: S h e'rlar, balladalar, dostonlar, tarjimalar. Toshkent: Adabiyot, 2021.
5. Qur'onov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. Toshkent: Akademnashr, 2018.
6. Ikrom Otamurod. Sopol siniqlari. To shkent: Ganjina, 2022.
7. Belinskiy V.G. Adabiy orzular. T.: Adabiyot va san'at, 1977.
8. Ikrom Otamurod. Muqaddar: She'rlar va dostonlar. – T.: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2012.

¹ Qur'onov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. Toshkent: Akademnashr, 2018.